

आदर्शप्रश्नपत्रम् 2024-25

कक्षा - दशमी

संस्कृतम् (कोड संख्या - 122)

समय: होरात्रयम्

अङ्कयोजना उत्तरसङ्केताश्च

सम्पूर्णाङ्काः 80

अवधातव्यम् -

1. अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति । प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति ।
2. आन्तरिकविकल्पात्मकेषु प्रश्नेषु यद्यपि स्पष्टतया निर्देशः दत्तः अस्ति यत् केवलं प्रश्नद्वयम् अथवा प्रश्नत्रयम् इत्यादिकम् उत्तरं दातव्यं तथापि यदि छात्रः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय निर्णयः कर्तव्यः । यथा चित्रवर्णने पञ्चवाक्यानां लेखनम् अभीष्टं परं छात्रः यदि सप्तवाक्यानि लिखति तर्हि तत्र केवलं प्रथम-पञ्चवाक्यानां न अपितु यानि वाक्यानि उत्तमानि सन्ति तेषां मूल्याङ्कनं करणीयम् । (अयं नियमः नवम्यां कक्षायां अपि परिपालनीयः ।)
3. अनुच्छेदे श्लोके नाट्यांशे वा पृष्ठाः प्रश्नाः अवबोधात्मकाः सन्ति । अतः विद्यार्थिनः एतेषु प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाचि-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति । तदर्थम् अङ्काः देयाः । यदि विद्यार्थिनः उत्तरलेखन-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां च प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
4. त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
5. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः ।
6. रचनात्मक-कार्ये वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम् । अतः आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः ।

खण्डः 'क' अपठितावबोधनम्

1	गद्यांशः अ एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) पूर्वजानाम् (ii) ब्रह्मतेजसा (iii) अस्माभिः आ पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) भारतभूम्याः प्रतिपदं श्रेष्ठनरनारीणां जीवनगाथाभिः प्रतिध्वन्यते ।	1×2=2 2×2=4
---	--	--

	<p>(ii) पूर्वजानां संस्मरणम् अस्मान् अद्भूतं विशिष्टं महत्त्वभूतं समाजोपयोगिनं परोपकारयुक्तं च कार्यं कर्तुं प्रोत्साहयति ।</p> <p>(iii) अपरे च केचन वीराः क्षात्रेण ओजसा च भारतभूमेः धर्मं संस्कृतिं जनताञ्च समरक्षयन् ।</p> <p>इ अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत – पूर्वजाः/ पूर्वसंस्मरणानि छात्रस्य उत्तरं दृष्ट्वा छात्रहिताय समुचितः निर्णयः करणीयः ।</p> <p>ई यथानिर्देशम् उत्तरत (केवलं प्रश्नत्रयम्) (i) (ग) संस्मर्यन्ते (ii) (क) मार्गः (iii) (ख) भूमिम् (iv) (घ) ज्ञानेन</p>	<p>1</p> <p>1×3=3</p>
	<p>खण्डः 'ख' रचनात्मकं कार्यम्</p>	
<p>2.</p>	<p>पत्रलेखनम् मथुरातः दिनाङ्कः ----- (i) सेवायाम् प्रकाशन-प्रबन्धक-महोदयाः! रा.शै.अनु.प्र.परिषद्, नई दिल्ली</p> <p>विषयः – पुस्तकक्रयणस्य (ii) सन्दर्भे ।</p> <p>मान्यवर!</p> <p>सविनयं (iii) निवेदनम् अस्ति यत् मम संस्कृत-संस्कृति-आधारितानां (iv) पुस्तकानां पठने अधिका रुचिः वर्तते । मम (v) समीपे भवतां प्रकाशितानां पुस्तकानां केचन सञ्चाः (vi) सन्ति । भवद्भिः संस्कृत-परीक्षा दृष्ट्या कानिचन व्याकरण-पुस्तकानि, बालमनोविनोदनाय कथापुस्तकानि च प्रकाशितानि सन्ति । (vii) तेषु पुस्तकेषु अहं कानिचन पुस्तकानि वाञ्छामि । तेषां सूची अधः (viii) संलग्ना अस्ति ।</p> <p>कृपया (ix) पुस्तकानि पत्रालयमाध्यमेन सम्प्रेष्य माम् अनुगृह्यन्तु भवन्तः । पुस्तकसूची - अभ्यासवान् भव, व्याकरणवीथी, बालकथावली, व्याकरणसौरभम् ।</p> <p>विनीतः (x) अक्षतः</p>	<p>$\frac{1}{2} \times 10 = 5$</p>

<p>3. चित्रवर्णनम्</p>	<p>अत्र छात्रेभ्यः संक्षिप्तवाक्यरचना अपेक्षिता वर्तते। केवलं वाक्यशुद्धिः द्रष्टव्या। अस्य प्रश्नस्य प्रमुखम् उद्देश्यं वाक्यरचना अस्ति। वाक्यं दीर्घम् अस्ति अथवा लघु इति महत्त्वपूर्णं नास्ति। प्रतिवाक्यम् अर्धः अङ्कः भावस्य कृते अर्धः अङ्कः च व्याकरणदृष्ट्या शुद्धतानिमित्तं निर्धारितः अस्ति। मञ्जूषायां प्रदत्ताः शब्दाः सहायतार्थं सन्ति। छात्रः तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादिव इति अनिवार्यं नास्ति। छात्रः स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति। मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्यते।</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>अनुच्छेदलेखनम्</p> <p>अयं विकल्पः सर्वेभ्यः अस्ति। छात्राः मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्नुवन्ति। अतः अङ्काः देयाः। अस्य मूल्याङ्कनाय अन्ये नियमाः चित्रवर्णनस्य अनुगुणं पालनीयाः।</p>	<p>1×5=5</p>
<p>4. अनुवादः</p>	<p style="text-align: center;">(केवलं वाक्यपञ्चकम्)</p> <p>(i) मातापितरौ देवतातुल्यौ भवतः। (ii) आत्मसम्माननम् एव बृहत्तमा सम्पत्तिः अस्ति। (iii) मम पिता प्रातःकाले कार्यालयं गच्छति। (iv) ह्यः मम सर्वाणि मित्राणि मम गृहम् आगच्छन्। (v) श्वः वयं सर्वे खेलनाय/क्रीडनाय/ खेलितुं/क्रीडितुं गमिष्यामः। (vi) सर्वेषाम् आदरः भवेत्। (vii) वयं श्लोकं गायामः।</p>	<p>1×5=5</p>
	<p>खण्डः 'ग' अनुप्रयुक्तव्याकरणम्</p>	
<p>5 सन्धिः सन्धिच्छेदश्च (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p>	<p>(i) यत्+मानुषात् (ii) देउलाख्यो ग्रामः (iii) मूर्खाः + च (iv) कश्चिद् दृश्यते (v) तोयैरल्पैः</p>	<p>1×4=4</p>

6	<p>समासः विग्रहः च (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) (ग) कलरवगुञ्जितम् (ii) (क) काकः इव चेष्टा यस्य सः (iii) (ख) वाक्पटुः (iv) (घ) लतातरुगुल्माः (v) (ख) व्यङ्ग्येन सहितम्</p>	1×4=4
7	<p>प्रत्ययाः (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) (ग) विमुक्त + टाप् (ii) (क) समाज + ठक् (iii) (ख) क्रूरतया (iv) (घ) समत्वम् (v) (क) बुद्धिमती</p>	1×4=4
8	<p>वाच्यम् (केवलं प्रश्नत्रयम्)</p> <p>(i) (ख) त्वया (ii) (ग) रोदिमि (iii) (घ) तम् (iv) (क) दृश्यते</p>	1×3=3
9	<p>समयः (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) सपादचतुर्वादाने (ii) पादोनपञ्चवादाने (iii) सार्धपञ्चवादाने (iv) षड्वादाने (v) सपादाष्टवादाने</p>	1×4=4
10	<p>अव्ययपदानि (केवलं प्रश्नत्रयम्)</p> <p>(i) यत्र (ii) अद्य (iii) ह्यः (iv) अपि</p>	1×3=3

11	<p>अशुद्धसंशोधनम् (केवलं प्रश्नत्रयम्)</p> <p>(i) (ख) यूयम् (ii) (क) उपदेशेन (iii) (ग) भणति (iv) (घ) भयङ्करा</p>	1×3=3
खण्डः 'घ' पठितावबोधनम्		
12.	<p>गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत –</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(क) भारवेदनया (ख) कृशकायः (ग) काष्ठपटले निहितम्/पटाच्छादितम्</p> <p>आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(क) मुदित आरक्षी तमुवाच 'रे दुष्ट! तस्मिन् दिने त्वयाऽहं चोरिताया मञ्जूषाया ग्रहणाद् वारितः। इदानीं निजकृत्यस्य फलं भुङ्क्ष्व। अस्मिन् चौर्याभियोगे त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डं लप्स्यसे"</p> <p>(ख) उभौ शवमानीय एकस्मिन् चत्वरे स्थापितवन्तौ। (ग) भारवतः शवस्य स्कन्धेन वहनं तत्कृते दुष्करम् आसीत्।</p> <p>इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(क) मुदितः (ख) शवस्य (ग) उभौ</p>	<p>5</p> <p>½×2=1</p> <p>1×2=2</p> <p>1×2=2</p>
13.	<p>पद्यांशः</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(क) अवक्रता (ख) विमूढधीः (ग) महात्मानः</p> <p>आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(क) विमूढधीः अपक्वं फलं भुङ्क्ते। (ख) यथा चित्ते तथैव यदि वाचि अवक्रता भवेत् तदेव तथ्यतः समत्वं भवति। (ग) यथा चित्ते तथैव यदि वाचि अवक्रता भवेत्।</p>	<p>5</p> <p>½×2=1</p> <p>1×2=2</p>

	<p>इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(क) महात्मानः (ख) अवक्रता (ग) चित्ते</p>	1×2=2
14.	<p>अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(क) विदूषकः (ख) उभौ/कुशलवौ (ग) सहस्रदीधितिः</p> <p>आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(क) रामः कौतूहलेन वंशपरिचयं पृच्छति । (ख) कुशलवौ रामम् उपसृत्य प्रणम्य च पृच्छतः - अपि कुशलं महाराजस्य इति । (ग) हिमकरः बालभावात् पशुपतेः मस्तके व्रजति ।</p> <p>इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(क) प्रविशतः (ख) कुशलवौ (ग) उपसृत्य</p>	<p>5 ½×2=1</p> <p>1×2=2</p> <p>1×2=2</p>
15	<p>प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(क) हिमकरः <u>कस्मात्</u> पशुपतेः मस्तके व्रजति? (ख) गजः <u>कान्</u> तुदन्तं शुण्डेन पोथयित्वा मारयति? (ग) चौरस्य <u>केन</u> अतिथिः प्रबुधः? (घ) आरक्षी चौर्याभियोगे तं <u>कुत्र/कम्</u> नीतवान्? (ङ) दुर्वहमत्र जीवितं जातं <u>का</u> एव शरणम्?</p>	1×4=4
16	<p>अन्वयः-</p> <p>अन्वयः – हे मालाकार! (i) भीमभानौ निदाघे अल्पैः तोयैः अपि (ii) भवता करुणया अस्य तरोः या पुष्टिः व्यरचि । वाराम् (iii) प्रावृषेण्येन विश्वतः धारासारान् अपि विकिरता वारिदेन इह (iv) जनयितुम् सा (पुष्टिः) किम् शक्या ।</p> <p>अथवा</p> <p>भावार्थे रिक्तस्थानपूर्तिः</p> <p>भावार्थः- अस्य श्लोकस्य भावः अस्ति यत् यथा (i) सूर्यः उदये समये रक्तः भवति, सः सूर्यः (ii) अस्ते समये अपि रक्तः भवति, तथैव महान्तः सज्जनाः जनाः सम्पत्तौ (iii) आगते</p>	<p>1×4=4</p> <p>1×4=4</p>

	सति अपि शान्ताः भवन्ति एवमेव विपत्तौ आगते अपि ते (iv) शान्ताः तिष्ठन्ति विचलिताः न भवन्ति ।	
17	<p>कथा-क्रमानुसार-लेखनम् –</p> <p>(क) यदि एवं तर्हि मां निजगले बद्ध्वा चल सत्वरम् ।</p> <p>(ख) सः व्याघ्रः तथा कृत्वा काननं ययौ ।</p> <p>(ग) शृगालेन सहितं पुनरायान्तं व्याघ्रं दूरात् दृष्ट्वा बुद्धिमती चिन्तितवती ।</p> <p>(घ) जम्बुककृतोत्साहाद् व्याघ्रात् कथं मुच्यताम्?</p> <p>(ङ) परं प्रत्युत्पन्नमतिः सा जम्बुकमाक्षिपन्त्यङ्गुल्या तर्जयन्त्युवाच ।</p> <p>(च) व्याघ्रोऽपि सहसा नष्टः गलबद्धशृगालकः ।</p> <p>(छ) एवं प्रकारेण बुद्धिमती व्याघ्रजाद् भयात् पुनरपि मुक्ताऽभवत् ।</p> <p>(ज) अतएव उच्यते-बुद्धिर्बलवती तन्वि सर्वकार्येषु सर्वदा ।</p>	$\frac{1}{2} \times 8 = 4$
18	<p>प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थम् (केवलं प्रश्नत्रयम्)</p> <p>(i) (क) नेत्रवन्तः</p> <p>(ii) (ग) उक्तवती</p> <p>(iii) (ख) अत्यधिकम्</p> <p>(iv) (घ) प्रकृत्याम्</p>	$1 \times 3 = 3$

-----0000-----